

Список використаних джерел

1. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. № 1508-VII // *Голос України*. – 2014. – № 138 (23 липня).
2. Любченко М.П. Співробітництво територіальних громад: теорія і практика / П. М. Любченко // *Проблеми законності*. – 2015. – Вип. 129. – С. 50-59.
3. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства «Про затвердження Примірних форм договорів про співробітництво територіальних громад» від 27 серпня 2014 р. № 233 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/regional-dev/spivrobotnictvo-teritorialnih-gromad-673944/nakazi-minregionu-308249/nakaz-minregionu-pro-zatverdzhennya-primirnih-form-dogovoriv-pro-spivrobotnictvo-teritorialnih-gromad-91165/>.
4. Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/regional-dev/reestr-dogovoriv-pro-spivrobotnictvo-teritorialnih-gromad--320172/>.
5. Appraisal of the draft Law of Ukraine On co-operation of territorial communities (CELGR/LEX 2/2014). – Strasbourg, Centre of expertise for local government reform, 7 April 2014. – 10 p.

*Красковська Маргарита Петрівна, к. філос. н., доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

**СУСПІЛЬНА СВІДОМІСТЬ І ЇЇ ВПЛИВ НА ДЕРЖАВНУ І
РЕГІОНАЛЬНУ ПОЛІТИКУ**

Реальна якість і практична ефективність політичних програм та механізмів їх втілення врешті-решт вирішальною мірою залежать від суб'єктивного фактору – свідомості як безпосередніх творців і виконавців цих програм, так і тих, на кого вони спрямовані. Оскільки свідомість конкретної людини є продуктом свідомості суспільної, остання разом з її невід'ємною складовою – політичною свідомістю – стає визначним чинником суспільного життя, детермінантою державної політики, впливовим фактором формування, функціонування і розвитку громадянського суспільства. Найважливіша функція суспільної свідомості полягає в тому, що вона є основою соціалізації членів суспільства.

Конкретний зміст і складна структура свідомості детально досліджені в науці. Її загальні характеристики зумовлюються загальноцивілізаційним розвитком, розвитком даної нації, умовами її існування, історичною долею народу і, нарешті, певними локальними і регіональними особливостями, які часто мають більший вплив на характер свідомості, ніж чинники загальнонаціональні.

У спрощеному вигляді процес соціалізації індивіду зводиться до засвоєння ним системи соціальних цінностей, які фіксують потреби суспільства

в певних соціальних типах особистості і концентрують в собі вимоги суспільства до своїх членів. І саме глибина і стабільність засвоєних суспільних цінностей, імплантованих в його свідомість суспільством, і визначає рівень соціалізації. Внаслідок того, що соціалізація членів суспільства є однією з основних умов існування і функціонування суспільства, останнє витворило складний і широко розгалужений механізм реалізації, що включає як стихійні, так і свідомо і цілеспрямовано сформовані складові. Стихійний процес соціалізації відбувається внаслідок і під впливом перебування індивіда в певному соціальному середовищі і неусвідомленого чи усвідомленого засвоєння ним притаманних даному середовищу соціальних цінностей. Що ж до задіяного суспільством свідомого і цілеспрямованого процесу соціалізації своїх членів, то він забезпечується вихованням, освітою, культурою, засобами масової комунікації тощо.

Це не означає, що процес соціалізації протікає легко, безпроблемно і дає наперед запрограмовані бажані результати. Він ускладнюється низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів. Серед них слід відзначити: конкретний зміст і характер цінностей, які функціонують в соціальному середовищі індивіда; особливості його психіки; міру досконалості/недосконалості механізму імплантації суспільних цінностей в індивідуальну свідомість; нарешті, відповідність/невідповідність пропонованої суспільством системи цінностей умовам життя об'єкту соціалізації.

Кожен з цих факторів може відігравати й позитивну, й негативну роль. Навіть якщо ціннісна система зорієнтована на найвищі соціальні і моральні стандарти, її регіональні, або специфічні середовищні модифікації можуть містити в собі інші ціннісні нормативи. Крім того, сприйняття і міра засвоєння індивідуальною свідомістю соціальних ціннісних систем внаслідок психічних особливостей в багатьох випадках носить не цілісний, а вибіркового характеру.

Наступна обставина, яка може негативно впливати на параметри соціалізації – недосконалість соціальних механізмів її здійснення. Найбільша небезпека криється у невідповідності санкціонованою суспільством і презентуючою державою ціннісної системи реальним умовам суспільного життя і особистісним умовам існування об'єкту соціалізації. Навіть глибоко засвоєні цінності можуть розхитуватись, розмиватись, заміщуватись іншими, іноді навіть діаметрально протилежними.

Державна політика на всіх рівнях, як державному, так і регіональному, має формуватись з врахуванням усіх позитивних і негативних моментів, що зумовлюють рівень і якість соціалізації.

В списку проблем, пов'язаних з соціалізацією мас, особливе місце належить проблемі політичної соціалізації, від характеристик якої залежить ефективність практичної політики будь-якого рівня. Оскільки політична соціалізація пов'язана з соціалізацією загальною, обом їм значною мірою властиві одні й ті самі процеси і проблеми, що, однак, не виключає істотних відмінностей між ними, які стосуються як конкретного змісту ціннісних систем, так і особливостей їх сприйняття і засвоєння на рівні індивідуальної свідомості.

На відміну від загальносоціальних цінностей, які значною мірою формуються стихійно в процесі розвитку суспільства на рівні його буденної свідомості, політичні цінності здебільшого є продуктом раціонального сприйняття дійсності, її теоретичного осмислення і схематичного оформлення у вигляді політичних ідей і доктрин. Одне це ускладнює їх сприйняття і засвоєння буденною свідомістю, на рівні якої і функціонує свідомість основної маси населення.

Крім того, у сприйнятті і засвоєнні політичних цінностей знижується роль стихійних механізмів і, навпаки, зростає роль цілеспрямованого впливу.

Нарешті, слід вказати ще на один істотний фактор, який часто залишається в тіні при аналізі проблем політичної соціалізації, але справляє помітний вплив на її характеристики. Це корінні життєві потреби і інтереси соціальних груп, які можуть повністю або частково збігатись, а можуть бути діаметрально протилежними. Розмаїття і суперечливість групових потреб і інтересів часто ігнорується санкціонованою владою системою політичних цінностей. Остання акумулює в дещо абстрагованому вигляді загальносуспільні потреби і інтереси з помітним акцентом на інтереси правлячої соціальної групи, специфічні інтереси держави і влади.

Така обмеженість і абстрактність системи політичних цінностей спричиняє розрив між нею і повсякденними потребами і інтересами мас, що послаблює її практичну ефективність, навіть незважаючи на те, що на рівні буденної свідомості представники різних соціальних груп далеко не завжди адекватно усвідомлюють свої інтереси.

Високий рівень політичної соціалізації потребує і відповідно високого рівня суспільної свідомості, оскільки, в ідеалі, політична соціалізація означає не лише глибоке засвоєння пропонованої системи політичних цінностей, а й усвідомлення кожним членом суспільства специфічних інтересів своєї соціальної групи, розуміння можливих меж і способів їхньої реалізації в даних суспільних умовах і здатність досягти гармонізації групових інтересів з загальносуспільними.

Виходячи з того, що змальований ідеал є недосяжним, держава і влада, вирішуючи проблеми політичної соціалізації мас, ставлять перед собою скромнішу задачу – через імплантацію в свідомість громадян офіційної системи політичних цінностей сформувати лояльне ставлення до держави, її політичної системи і влади.

Для ще більшого спрощення основні політичні цінності зводяться до простих, навіть примітивних, гасел і символів, які функціонують у невибагливій системі координат – позитив/негатив. З допомогою соціальних механізмів, що діють переважно, на емоційному рівні, ця знецінена система впроваджує в психіку мас, підміняючи дійсну політичну соціалізацію її сурогатом – псевдосоціалізацією. Але навіть вона часто підміняється повною десоціалізацією, тобто повною деполітизацією шляхом зміщення акцентів в системі соціальних цінностей і перенесення ціннісних орієнтацій людей з політичної сфери в інший життєвий простір. Інакше кажучи, цілеспрямовано

продукується те, що, за термінологією З. Фрейда, зветься сублимацією енергії, тобто перенесення її зі сфери політики в інші сфери – споживання, дозвілля, спорт тощо.

Деполітизація мас не створює особливих проблем в умовах стабільного функціонування, оскільки міра лояльності/нелояльності пересічних громадян відносно влади зумовлюється, в першу чергу, мірою їх здатності задовольняти життєві потреби членів суспільства. Однак ситуація може змінитись в умовах кризи, оскільки погіршення умов існування, сприйняте деполітизованими масами на емоційному рівні, на практиці часто виливається або в політично дезорієнтовану поведінку, що суперечить їхнім об'єктивним інтересам, або взагалі в поведінку антисоціальну, яка ще більше розхитує підвалини вже і без того дестабілізованого суспільства.

Усвідомлюючи, що нижня межа впливу влади на настрої і поведінку мас співпадає з нижньою межею задоволення їх життєвих потреб, політична еліта розвинених країн давно розробила систему запобіжників, покликаних пом'якшувати соціальну напругу. Чільне місце серед них належить різним соціальним програмам, однак в резерві влади завжди залишаються й силові методи підтримання соціальної стабільності.

Вищесказане стосується й українського суспільства, звичайно, з певною корекцією на національну специфіку. Український етнос, що складає основу сучасної нації, на протязі багатовікового розвитку втягував різноманітні етнічні і, навіть, расові елементи, які, зливаючись з основною масою населення, накладали відбиток на його антропологічні і психічні риси. Ця складна генеза зумовила й складність і внутрішню суперечливість національного характеру, однією з особливостей якого є гіпертрофована емоційність.

Остання має позитивний вплив на національну культуру, забарвлюючи її в неповторний колорит, але водночас є істотною вадою національної свідомості, а особливо – свідомості політичної, оскільки створює бар'єр на шляху раціонального сприйняття політичної дійсності. Не слід забувати й того, що національна свідомість взагалі і політична свідомість зокрема формувались у несприятливих історичних умовах. Одним з їх наслідків стала та обставина, що в свідомості мас так і не закорінилась державницька психологія. І причину тому, мабуть, варто шукати не лише у відстороненості народних мас від державотворчих процесів Київської Русі, у ранній втраті власної держави і відсутності її протягом багатьох сторіч, а й певному історичному контексті. Адже ця втрата відбулась за часів глибокої феодалної роздробленості, а остання культивувала переважно локальні інтереси, локальну психологію і локальний патріотизм.

Трагічну роль у формуванні національної свідомості зіграло багатовікове перебування українських земель у складі інших держав з відмінною національною специфікою. Наслідком цієї розпорошеності став розрив національної ментальності, її регіональна фрагментарність, до поглиблення якої сучасні політики доклали максимум зусиль, спекулюючи не лише на

психологічних відмінностях, а й на відмінності як реальних, так і уявних регіональних інтересів.

Ще однією рисою національної свідомості є переважно негативне ставлення до влади, що, однак, не заважає українцям адресувати їй перебільшені вимоги. Це часто пов'язують з патерналізмом радянської держави, але насправді коріння цього феномену глибше. Українське суспільство тривалий час розвивалось як аграрне і психологія народу формувалась, перш за все, як психологія селянина, залежного від непідвладних йому природних сил і змушеного шукати зовнішню впливову силу, що взяла б на себе вирішення його життєвих проблем. Сьогодні об'єктом таких сподівань стають політичні діячі, яких народна свідомість час від часу підносить до рангу кумирів, а оскільки вони не виправдовують очікувань, втрата черговою владою легітимності є національною традицією. Останні вибори місцевих рад є свідченням загальнонаціональної політичної кризи, вони продемонстрували, з одного боку, розчарування мас політикумом, а з іншого – відсутність впливових політичних сил і популярних лідерів.

Багатовікове перебування українських земель в складі держав з монархічним абсолютизмом не сприяло формуванню в свідомості народу демократичних цінностей. Закладення підвалин парламентаризму в Австро-Угорській імперії і формальний характер радянської демократії не сприяли докорінній зміні ситуації. У підсумку маємо нерозуміння масами ролі політики як інструменту формування умов суспільного життя та їх нездатність приймати політичні рішення, адекватні власним інтересам.

Але на якість життя суспільства і ефективність управління ним впливає не лише рівень свідомості і культури мас, а й культура еліти. Тут українська дійсність демонструє суттєві негативи, Перший – це відсутність консолідації пануючої верстви, яка має вирішальний вплив на формування державної і регіональної влади.

Відсутність такої консолідації зазвичай властива етапу початкового нагромадження капіталу і виявляє себе, перш за все, в пріоритетності приватних інтересів по відношенню до інтересів загальносуспільних і державних. В Україні суперечливість приватних і суспільних інтересів підсилюється яскраво вираженим регіоналізмом, який, екстраполюючись на політичне життя, виливається в хронічну запеклу боротьбу окремих політичних груп, відсутність сталої і ефективної внутрішньої політики і оптимальної зовнішньополітичної орієнтації. Ситуація набирає ще більш драматичного характеру через низький рівень професіоналізму політичної еліти.

В перспективі перераховані вади певною мірою будуть зтерті часом, але, оскільки й громадяни, й влада живуть в часі теперішньому, остання забор'язана докласти максимум зусиль до їх нейтралізації. Їй необхідно врахувати той мало зручний факт, що найдосконаліша система маніпулювання врешті-решт не витримує зіткнення з реальністю. І тому оптимізацію суспільної свідомості слід починати з оптимізації реальності і, в першу чергу, економічної і соціальної

складової. Другим важливим напрямом діяльності влади має стати послаблення розбалансованості інтересів регіонів.

Одним з шляхів вирішення цієї проблеми може стати національна ідея, побудована не на проповіді богообранства українського народу і його переваг над іншими народами, як це люблять стверджувати псевдопатріоти, а на реально обґрунтованій, планомірній розбудові української держави та її економіки. Успіхи на цьому шляху стали б фундаментом патріотичного виховання.

Нарешті, слід зауважити, що вирішення проблем і задач, які стоять перед українською нацією і державою не в останню чергу залежить від якості освіти, від заміни в національній свідомості престижу освіти престижем освіченості і культури.

Спрямовуючи зусилля на підвищення рівня і якості суспільної свідомості, влада в той же час, плануючи і здійснюючи поточну політику, має враховувати реальний стан свідомості мас. А в сучасних реаліях це, крім іншого, означає, що суспільну свідомість слід розглядати не як моноліт, а як складний конгломерат.

Суспільна свідомість реалізується як свідомість індивідів, яких можна характеризувати як кінцевий витвір впливу багатьох факторів, з яких найбільш дієвим є вплив безпосереднього середовища формування особистості. В сучасній Україні таке середовище, крім загальнонаціональних рис, часто наділене ще й рисами регіональними і етнічними, що й зумовлює внутрішню неоднорідність суспільної свідомості. Одним з проявів неоднорідності є розрив ментальності населення східних і західних регіонів, породжений історичними обставинами.

Цей розрив позначився й на пріоритетності суспільних проблем. Якщо в Галичині політично свідомою частиною суспільства, переважно українська інтелігенція, на перший план висувала проблему національну, то у політичній свідомості наддніпрянських українців переважали проблеми соціальні. Ця відмінність існує й сьогодні. Але історія залишила у спадок сучасній державі не лише ментальні відмінності між населенням сходу і заходу. Реальна картина таких відмінностей строкатіша.

За різних історичних обставин в уже сформований український етнос вливались не лише окремі представники інших народів, а й цілі етнічні спільноти, які, живучи поряд з українцями, тим не менш зберегли свою окремішність, компактність проживання, етнічну ідентичність і психічний склад. Ігнорування державою їх специфічних потреб і інтересів, етнічних традицій і звичок породжує в їх середовищі психологічний дискомфорт, який легко переростає в опозиційність відносно держави і влади.

Іншим історичним чинником, який справив істотний вплив на структуру і характер української суспільної свідомості, є тривале перебування України у складі багатонаціональної держави з притаманними їй міграційними процесами, значно підсиленими епохою індустріалізації. У місцевостях, де мігранти, що представляли одну націю, мали більш або менш компактне

поселення, вони створювали власне етнічне, а отже психологічне і культурне середовище, продовжуючи ідентифікувати себе зі своєю нацією, зберігаючи з нею родинні, мовні і культурні зв'язки і сприймаючи Україну лише як місце проживання, навіть якщо це проживання стало постійним.

Таким чином, в Україні сформувалась розбалансованість суспільної свідомості, на яку наклався регіоналізм. Наслідком цього стала й різновекторність внутрішньо- і зовнішньополітичних орієнтацій населення. Така складна ситуація поставила перед державною владою складну задачу врахування регіональних особливостей, регіональних інтересів і регіональної психології та гармонізації їх з інтересами і психологією загальнонаціональною. На жаль, центральна влада не зуміла знайти вдале рішення цієї задачі, що, крім іншого, призвело й до драматичних подій в Криму і на Донбасі.

Цей сумний досвід покликаний сформувати у носіїв влади всіх рівнів чітке усвідомлення того, що ефективна регіональна політика має базуватись на глибокому знанні і постійному врахуванні регіональної психології не меншою мірою, ніж економічних інтересів. Лише така політика може забезпечити гармонізацію регіональної свідомості зі свідомістю національною, що є однією з умов успішної трансформації української нації з нації етнічної в націю політичну.

*Кулачинський Микола Миколайович, к. політ. н., доцент,
Одеський державний аграрний університет*

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2015 РОКУ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ МІЖПАРТІЙНОГО СУПЕРНИЦТВА ЗА ВЛАДУ

Вибори до парламенту Великої Британії, які відбулися 7 травня 2015 року, стали справжньою несподіванкою для багатьох політичних експертів та аналітиків як у самій Британії, так і за її межами. З одного боку, ми отримали неочікувані результати по голосуванню правлячих партій влади, за якими «тимчасові союзники» торі, а саме ліберал-демократи втратили статус «третьої партії держави», а з іншого – на перший, не прискіпливий, погляд, здається, маємо реставрацію старої політичної системи, за якої на виборах перемагає лише одна партія, яка й формує уряд країни і не запрошує при цьому другу політичну силу для створення коаліції. Однак, на наш погляд, ситуація у цьому питанні виглядає дещо складніше.

Крім того, результати травневих виборів мають неоднозначні наслідки для внутрішньої та зовнішньої політики країни. Це й напруженість у взаємних політичних відносинах між Лондоном і Брюсселем, а також гостра дискусія у країні про проведення референдуму по виходу країни з ЄС, яка вже точиться декілька років, і кожна з політичних сил країни декларує даний пункт у своїй політичній програмі.

На думку О. Громика, Великобританія знову підтвердила репутацію держави, яка звертає на себе увагу з точки зору партійно-політичних